

Оніщик Ю.В.

*д.ю.н., доцент,
завідувач кафедри конституційного,
адміністративного та господарського права
Академія праці, соціальних відносин і туризму*

Шімон В.І.

*аспірант кафедри конституційного,
адміністративного та господарського права
Академія праці, соціальних відносин і туризму*

СТАН НАУКОВОГО ОПРАЦЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОГО ПРИМУСУ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СПРАВИ: ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ, НЕВИРІШЕНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Постановка проблеми. Одним зі способів захисту інтересів учасників митних відносин є застосування примусу. Особливістю державного примусу в галузі митного регулювання є те, що можливість його застосування врегульована не тільки нормами митного законодавства, а й нормами адміністративного, фінансового, кримінального та цивільного законодавства. Отже, цілком доцільно говорити про адміністративний, фінансовий, кримінальний і цивільний примус у сфері державної митної справи. Будь-який із цих видів примусу характеризується своїми специфічними ознаками, які визначають його сутність і окреме місце в системі державного примусу в галузі митного регулювання. Серед усіх видів державного примусу в митній сфері фінансово-правовий є найменш розробленим і таким, що потребує як глибокого наукового осмислення, так і належного законодавчого регулювання.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на наявність різноманітної наукової літератури з питань митного регулювання, саме поняття державного примусу в митній сфері, його зміст, специфіка цього інституту залишаються малодослідженими. Учені приділяють увагу адміністративному [1–5] і кримінальному примусу [6, 7] у сфері

державної митної справи. Проте необхідно відмітити, що митні відносини – це врегульовані нормами різної галузевої належності суспільні відносини, засновані на принципах владності й підпорядкування, що виникають у процесі чи з приводу переміщення предметів через митний кордон України. Основною специфічною ознакою митних правовідносин є їх комплексний характер [8, с. 11]. Отже, комплексність галузі митного законодавства зумовлює міжгалузевий характер «конструкцій» митного регулювання [9, с. 15]. Не є виключенням і інститут державного примусу в митній сфері, який є важливою складовою частиною правового регулювання митних відносин. Аналіз чинного законодавства дає підстави говорити й про наявність заходів фінансово-правового примусу у сфері державної митної справи [10–13]. На жаль, питання фінансово-правового примусу в митній сфері залишилися поза увагою науковців. Тому можна констатувати, що сьогодні виникла необхідність більш детального вивчення наукового опрацювання проблеми фінансово-правового примусу у сфері державної митної справи.

Формулювання завдання дослідження. Мета статті – проаналізувати стан наукового опрацювання проблеми фінансово-правового

примусу у сфері державної митної справи, виявити основні тенденції й особливості, визначити перспективи наукових пошуків у цьому напрямку.

Виклад основного матеріалу. З'ясовуючи стан наукового опрацювання проблеми фінансово-правового примусу у сфері державної митної справи, передусім слід зазначити, що будь-яка галузь права забезпечує реалізацію прав і обов'язків учасників суспільних відносин можливим державним примусом, який застосовується тільки до конкретних суб'єктів права, які порушили правові норми. Фінансово-правові аспекти митних відносин проявляються щодо сплати митних платежів і порядку здійснення валютних операцій у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Ці відносини є предметом фінансового права, являють собою податкові та валютні відносини, норми яких регламентують процес публічної фінансової діяльності в напрямку акумулювання доходів бюджетної системи. З огляду на викладене можна стверджувати, що фінансово-правовий примус у митній сфері простежується у відносинах щодо невиконання чи неналежного виконання обов'язку зі сплати митних платежів і порушення порядку здійснення валютних операцій у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Одним із перших в українській правовій науці комплексних узагальнених дисертаційних досліджень, присвячених теоретичним і практичним проблемам фінансово-правового примусу, стала праця Ю. Ровинського «Фінансово-правовий примус в Україні: проблеми та перспективи розвитку» [14], у якій визначено сутність і особливості застосування фінансово-правового примусу, охарактеризовано основні заходи фінансово-правового примусу, досліджено фінансово-правовий примус у бюджетній сфері, розкрито сутність податково-правового примусу, розглянуто специфіку фінансово-процесуального примусу. Дефініцію «фінансово-правовий примус» дослідник визначив як вплив уповноважених на це органів державної влади, їх посадових осіб

на поведінку суб'єктів фінансово-правових відносин шляхом застосування до них у встановленому порядку примусових заходів, указаних у санкціях фінансово-правових норм і пов'язаних із настанням для них негативних наслідків майнового та немайнового характеру з метою боротьби з правопорушеннями й іншими небажаними наслідками, а також охорони й подальшого розвитку суспільних відносин у сфері фінансової діяльності держави [14, с. 4]. Науковцем до системи заходів фінансово-правового примусу віднесені такі: 1) державно-примусові заходи, що є реакцією держави на факт протиправної поведінки конкретного суб'єкта фінансового права (основна група): а) фінансові санкції у вигляді штрафу та/чи пені; б) заходи, які застосовують із метою припинення протиправних дій суб'єктів фінансового права (заходи припинення); 2) запобіжні (превентивні) заходи, які передують застосуванню юридичних санкцій і метою яких є запобігання вчиненню правопорушень у сфері фінансової діяльності, вчасне їх припинення та контроль за мобілізацією, розподілом і використанням фондів коштів [14, с. 9–10]. Як вид фінансово-правового примусу розглянуто фінансово-процесуальний примус, у складі якого виділено запобіжні заходи, заходи припинення та відновлювальні заходи [14, с. 28]. Проте Ю. Ровинським серед видів фінансово-правового примусу не виокремлено фінансово-правовий примус у митній сфері.

Вивченню системи заходів процесуального примусу у фінансовому праві присвячена дисертаційна робота Д. Коваль [15]. Зокрема, досліджено генезу інституту примусу у фінансовому праві; визначено поняття, правову природу та характерні риси фінансово-процесуального примусу; проаналізовано умови застосування процесуального примусу у фінансовому праві; охарактеризовано законодавчо закріплені повноваження суб'єктів процесуального примусу, з'ясована їхня роль і місце в реалізації заходів процесуального примусу; розкрито особливості підстав

застосування заходів фінансово-процесуального примусу; охарактеризовано види та зміст заходів фінансово-процесуального примусу, здійснено їх класифікацію; розглянуто процесуальні аспекти застосування заходів процесуального примусу у фінансовому праві. У роботі під фінансово-процесуальним примусом розуміється регламентована процесуальними нормами фінансового права діяльність державних спеціально вповноважених органів з утворення, розподілу, використання грошових фондів держави й місцевого самоврядування, а також зі здійснення контролю з метою встановлення законності й ефективності фінансових операцій [15, с. 5]. Залежно від змісту фінансової діяльності держави примусові заходи у фінансовому праві класифіковані на превентивні, припиняючі, забезпечувальні та відновлювальні [15, с. 9]. Однак питання фінансово-процесуального примусу у сфері митного регулювання в праці Д. Коваль залишилися поза увагою.

Правовідновлювальні заходи в податково-правовому регулюванні стали предметом дослідження Б. Закаряна [16]. Так, ним розкрито сутність правовідновлення як правового феномена, визначено сутність і систему правовідновлювальних заходів у податковому праві, охарактеризовано специфіку правовідновлювальних заходів, спрямованих на захист публічного інтересу суб'єктів податкових відносин і законних інтересів зобов'язаних суб'єктів податкових відносин. На його думку, під податково-правовим примусом слід розуміти різновид фінансово-правового примусу, а саме встановлені податково-правовими нормами заходи організаційно-майнового впливу вповноважених контролюючих (фіскальних) органів і їх посадових осіб на зобов'язаних суб'єктів податкових правовідносин, що застосовуються без урахування індивідуальної волі останніх на підставі їх протиправної поведінки або в разі виникнення іншої загрози публічному інтересу в оподаткуванні з метою захисту такого публічного інтересу та можуть існувати в право-

захисних і правозабезпечувальних формах: попереджувальні заходи; припиняючі заходи; правовідновлювальні заходи; заходи податкової відповідальності) [16, с. 3–4]. Водночас слід зауважити, що в роботі не йдеться про наявність податково-правового примусу у сфері митного регулювання.

На аналізі функцій податково-правового примусу зосереджується наукове дослідження Н. Гребенюк [17], в якому з'ясовано правову природу державного примусу у сфері оподаткування, визначено поняття та сутність податково-правового примусу, розглянуто підстави для використання податково-правового примусу, розкрито функціональну структуру податково-правового примусу, а також охарактеризовано зміст стимулюючої, превентивної, припиняючої, правопоновлювальної й каральної функцій податково-правового примусу.

На думку Н. Гребенюк, податково-правовий примус є видом державного примусу, що становить визначену податково-правовими нормами міру організаційно-майнового впливу вповноважених державних органів на зобов'язаних учасників податкових відносин, що застосовується з метою гарантування публічного інтересу, який реалізується у відповідних примусових заходах: превентивних, припиняючих, правопоновлювальних і заходах податкової відповідальності [17, с. 7]. Під функціями податково-правового примусу запропоновано розуміти напрями його впливу на поведінку зобов'язаного суб'єкта податкових правовідносин, який завдяки застосуванню вповноваженим контролюючим органом або судом відповідних примусових податково-правових заходів забезпечує захист законності, реалізацію приписів податково-правових норм і гарантування публічного й приватного інтересів у сфері оподаткування [17, с. 3–4]. Прийнятним є підхід, згідно з яким фактичні підстави застосування податково-правового примусу – це як учинення податкового правопорушення чи об'єктивно протиправного діяння в податковій сфері, так

і визначена контролюючим органом обґрунтована загроза його вчинення, що зумовлює проведення податкових перевірок і звірок платника податків [17, с. 4].

Як і в роботі Б. Закаряна, у дисертаційному дослідженні Н. Гребенюк питанням податково-правового примусу в митній сфері не приділено належної уваги.

Питання державного примусу у сфері бюджетних відносин розглядаються в дисертаційній роботі Д. Шутліва [18]. Зокрема, науковцем з'ясовано зміст поняття «бюджетні правовідносини» як сфери застосування бюджетно-правового примусу, встановлено його ознаки; надано співвідношення методів переконання й примусу в бюджетному регулюванні, виявлено передумови застосування примусу в бюджетних відносинах; розкрито зміст категорії «бюджетно-правовий примус» і визначено її характеристики, здійснено класифікацію примусових заходів у бюджетних відносинах; розкрито сутність забезпечувальних і правоприпиняючих заходів бюджетно-правового примусу; встановлено особливості механізмів застосування заходів бюджетно-правового примусу.

Варто відмітити, що Д. Шутлів констатує, що бюджетно-правовий примус є видом фінансово-правового примусу, оскільки бюджетне право, як і податкове, є підгалуззю права. На його думку, бюджетно-правовий примус – це система заходів впливу, встановлених нормами бюджетного права, що застосовуються до суб'єктів бюджетних правовідносин у разі порушення ними норм бюджетного законодавства з метою забезпечення належного функціонування бюджетної системи й реалізації бюджетних правовідносин [18, с. 7]. Заходи бюджетно-правового примусу класифіковані за такими критеріями: а) цільове призначення (забезпечувальні, правоприпиняючі та каральні); б) значення (основні та додаткові); в) варіативність (альтернативні та безальтернативні); г) порядок застосування (судові та позасудові) [18, с. 3].

Незважаючи на те, що праця Д. Шутліва зорієнтована на державний примус у сфері бюджетних відносин, заслуговує на увагу факт доведеності бюджетно-правового примусу як різновиду фінансово-правового примусу та класифікація примусових заходів у бюджетних відносинах. Зазначена робота є вагомим внеском у розбудову фінансово-правового примусу, однак її спрямованість обмежена виключно сферою бюджетно-правового регулювання.

Наостанок варто зазначити, що у вітчизняній юридичній літературі наявні наукові праці, присвячені окремим заходам фінансово-правового примусу в податковій, бюджетній, валютній, банківській сферах. При цьому зауважимо, що фінансово-правовий примус в означених сферах досліджується переважно в аспекті фінансово-правової відповідальності. Однак, крім фінансово-правової відповідальності, є й інші примусові заходи. Узагальнюючи наукові здобутки в дослідженні фінансово-правового примусу, слід констатувати, що фінансово-правовий примус у сфері державної митної справи не досліджувався, і опрацювання цієї проблеми знаходиться на початковій стадії.

Висновки. Результати проведеного історико-бібліографічного аналізу наукової літератури дають підстави стверджувати, що проблема фінансово-правового примусу у сфері державної митної справи не була предметом комплексного монографічного дослідження українських учених. Більшість наукових праць вітчизняних дослідників присвячена вивченню фінансово-правового примусу загалом і окремим його видам. Водночас відносини у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням обов'язку зі сплати митних платежів і порушення порядку здійснення валютних операцій у сфері зовнішньоекономічної діяльності вказують на існування податково-правового та валютно-правового примусу в галузі митного регулювання, а це дозволяє зробити висновок про наявність фінансово-правового примусу в митній сфері, адже податково-правовий примус і валютно-правовий примус є видами фінансово-правового примусу.

Таким чином, поряд з іншими видами державного примусу в митній сфері необхідно також виділяти й фінансово-правовий. Відсутність наукових розвідок із цієї проблематики, доктринальна та законодавча невизначеність сутності та специфіки фінансово-правового примусу в митній сфері негативно впливають на практичну діяльність уповноважених орга-

нів публічної влади у сфері реалізації державної митної політики та заважають усуненню прогалин у правовому регулюванні митних відносин. У зв'язку із цим сьогодні виникає нагальна потреба в дослідженні теоретичних і практичних проблем інституту фінансово-правового примусу у сфері державної митної справи.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню фінансово-правового примусу у сфері державної митної справи. Розглянуто наукові дослідження, спрямовані на вивчення інституту фінансово-правового примусу. З огляду на мету, об'єкти, предмет і наукову новизну досліджень узагальнено основні результати, отримані вітчизняними науковцями під час написання дисертаційних робіт. Констатовано, що фінансово-правовий примус у сфері державної митної справи не досліджувався, тому опрацювання цієї проблеми знаходиться на початковій стадії. Виявлено невирішені питання та визначено напрями подальших наукових пошуків.

Ключові слова: фінансово-правовий примус, податково-правовий примус, валютно-правовий примус, державна митна справа, митні відносини, митні платежі, валютні операції.

Аннотация

Статья посвящена исследованию финансово-правового принуждения в сфере государственного таможенного дела. Рассмотрены научные исследования, направленные на изучение института финансово-правового принуждения. Учитывая цели, объекты, предмет и научную новизну исследований, обобщены основные результаты, полученные отечественными учеными при написании диссертационных работ. Констатировано, что финансово-правовое принуждение в сфере государственного таможенного дела не исследовали, а разработка этой проблемы находится на начальной стадии. Выявлены нерешенные вопросы и определены направления дальнейших научных поисков.

Ключевые слова: финансово-правовое принуждение, налогово-правовое принуждение, валютно-правовое принуждение, государственное таможенное дело, таможенные отношения, таможенные платежи, валютные операции.

Onischyk Y.V., Shimon V.I. The state of scientific development of the institute of financial-legal coercion in the sphere of state customs: the main provisions, the unresolved issues and prospects

Summary

The article is devoted to the study of financial-legal coercion in the field of state customs. The scientific researches aimed at studying the institute of financial-legal coercion are considered. Taking into account the purpose, objects, subject and scientific novelty of the research, the main results obtained by the national scientists during the writing of the dissertation robot are generalized. It was stated that financial-legal coercion in the field of state customs was not investigated and the development of this problem is at an initial stage. Unresolved issues are identified and directions for further scientific research were identified.

Key words: financial-legal coercion, tax-legal coercion, currency-legal coercion, state customs, customs relations, customs payments, currency transactions.

Список використаних джерел:

1. Комзюк А., Комзюк В. Адміністративний примус як засіб здійснення митної справи в Україні. Вісник Академії митної служби України. 1999. № 4. С. 34–37.
2. Педешко А. Адміністративна відповідальність за порушення митних правил: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Університет внутрішніх справ. Харків, 2000. 20 с.
3. Продайко С. Адміністративні правопорушення у митній сфері: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Національна академія державної податкової служби України. Ірпінь, 2003. 23 с.
4. Додін Є. Шляхи вдосконалення законодавства про адміністративну відповідальність за порушення митних правил. URL: <http://www.apdp.in.ua/v35/72.pdf>.
5. Мудров А. Адміністративно-примусові повноваження митних органів та порядок їх реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2013. 20 с.
6. Омельчук О. Контрабанда за кримінальним правом України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2002. 20 с.
7. Процюк О. Кримінальна відповідальність за контрабанду: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Національна академія внутрішніх справ України. К., 2006. 18 с.
8. Оніщик Ю. Правове регулювання митних відносин в Україні та в країнах Європейського Союзу: фінансово-правовий аспект: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2014. 44 с.
9. Оніщик Ю. Фінансові правовідносини у митній сфері. Митна справа. 2012. № 2 (80). С. 15–19.
10. Податковий кодекс України: станом на 03.07.2018 р. від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 08.08.2018).
11. Митний кодекс України: станом на 19.06.2018 р. від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення 08.08.2018).
12. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України станом на 12.08.2014 р. / Верховна Рада України від 19.02.1993 р. № 15-93. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/15-93> (дата звернення 08.08.2018).
13. Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті: Закон України станом на 20.12.2016 р. від 23.09.1994 р. № 185/94-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/185/94-вр> (дата звернення 08.08.2018).
14. Ровинський Ю. Фінансово-правовий примус в Україні: проблеми та перспективи розвитку: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2011. 39 с.
15. Коваль Д. Система заходів процесуального примусу у фінансовому праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Академія праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. Київ, 2011. 16 с.
16. Закарян Б. Правовідновлювальні заходи в податково-правовому регулюванні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2016. 17 с.
17. Гребенюк Н. Функції податково-правового примусу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2017. 21 с.
18. Шутлів Д. Державний примус у сфері бюджетних відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2018. 18 с.